

Články

Václav Havel a myšlienky československého disidenta komunistického režimu o západoeurópskom mierovom aktivizme počas obdobia studenej vojny. Recenzia eseje Václava Havla, *Anatómie jedné zdrženlivosti* z apríla 1985

V tomto náročnom období viacerých svetových vojenských konfliktov a následných túžbach hlavne občanov demokratických krajín za okamžitým mierom, ktoré sa dokonca stávajú témou mnohých politických volieb vo viacerých častiach sveta, som sa dostal pomocou jednej žurnalistickej štúdie o moderných ideológiách¹ k jednej politicko-filozofickej eseji bývalého disidenta komunistického režimu, neskôr prezidenta Československa a potom Českej republiky Václava Havla ohľadne kampane mierových aktivistov zo slobodných krajín Západnej Európy prichádzajúcich agitovať za tzv. Železnú oponu do krajín sovietskeho bloku.² V tejto literárnej úvahe (napísanej ilegálne v čase komunizmu) sa dramatik Václav Havel pokúša definovať uzavreté postoje východoeurópskych disidentov k západoeurópskemu mierovému hnutiu 80-tych rokov. Tu sa historicky nachádzame vo veľmi napätom období studenej vojny medzi Spojenými štátmi a Sovietskym zväzom. Perestrojka sa ešte nezačala (ani čiernobyľská katastrofa) a stredoeurópske krajiny sovietskej zóny po vzostupe poľskej Solidarity začínajú pociťovať ekonomickú zaostalosť východoeurópskej ekonomiky v časoch „kozmickej“ politiky prezidenta USA Ronalda Reagana. Pri rozmiestovaní jadrových zbraní v západnej Európe Václav Havel vo svojej eseji vysvetľuje, prečo sa zelení a mieroví aktivisti mýlia.

Žiadny ľudový militarizmus v komunistickom Československu (1985) nie je, avšak boj za mier je podozrivý výraz.

Havel začína svoje úvahy v prvej časti svojej eseje charakteristikou disidentov komunistického režimu v Československu. Podľa neho disidenti nie sú enklávami voči celej spoločnosti, hoci sa od väčšiny odlišujú tým, že *nahlas a bez ohľadu na dôsledky vyjadrujú svoje názory*. Tie sa však

1 David Klimeš, Rozhovory, 11. 12. 2019, *Žiadne klimatické peklo nás nečeká. A čo Havel? Byl opravdový liberál, ne jako ti dnešní. S europoslancem Alexandrem Vondrou o boji proti Zeleným, sladkým jablkám, velkým skokom Mariána Čalfy a tiež o Václavu Havlovi* (No climate hell awaits us. What about Havel? He was a true liberal, not like the ones today. With MEP Alexander Vondra on the fight against the Greens, sweet apples, the great leap of Marian Čalfa and also Václav Havel) <https://nazory.aktualne.cz/rozhovory/zadne-klimaticke-peklo-nas-neceka-a-havel-byl-opravdovy-libe/r~2bb1b81e1acd11ea926e0cc47ab5f122/>.

2 Václav Havel, *Anatómie jedné zdrženlivosti* (apríl 1985). In: Václav Havel, *Do různých stran. Eseje a články z let 1983-1989*. Sestavil Vilém Prečan (Different destination. Essays and articles, 1983-1989. Compiled by Vilém Prečan), Čs. dokumentační středisko nezávislé literatury ve spolupráci s Nadací Charty 77 ve Stockholmu (Documentation Centre for the Promotion of Independent Czechoslovak Literature in collaboration with Charta 77 Foundation) Scheinfeld-Schwarzenberg: vydavatelstvo Disident v zahraničí, Nemecko, 1989, s. 57-83.

v skutočnosti neodlišujú od väčšiny spoločnosti, naopak, sú pokojnejšou, lojálnejšou a menej radikálnou časťou spoločnosti. V druhej podkapitole Havel poukazuje na to, že keďže slovo „mier“ bolo zbavené v komunistickom bloku obsahu, v Československu sa od nástupu komunistickej diktatúry objavovali nápisy ako: „*Budovanie vlasti – upevňovanie mieru*“ alebo „*ZSSR – záruka svetového mieru*“, „*Za ďalší rozvoj mierovej práce nášho ľudu*“ a podobne. Počas celého tohto obdobia museli občania nosiť na politické zhromaždenia rovnako znejúce mierové transparenty, sprevádzané štátom platenou turistikou po rôznych mierových kongresoch, a niektorí obzvlášť angažovaní v prevracaní tých oficiálnych transparentov sa tu dokonca šikovne kvalifikovali ako „*bojovníci za mier*“. „*Boj za mier*“ sa takto stal neoddeliteľnou súčasťou ideologickej fasády systému, v ktorom tu žijeme. Avšak tento boj za mier je len zásterkou alebo pacifistickým farizejstvom komunistického režimu. Havel však dodáva, že každý československý občan zo svojich tisícok každodenných a celkom osobných skúseností vie, že za touto vyššie zvýraznenou oficiálnou fasádou sa skrýva úplne iná a čoraz pochmurnejšia realita: bezútešnosť života v totalitnom štáte, všemocnosť mocenského centra a bezmocnosť obyvateľstva. Slovo „mier“, podobne ako „socializmus“, „vlast“ alebo „ľud“, je len jednou z priečok na rebríku, po ktorom vystupujú všetkého schopní ľudia, a zároveň jedným z výrazov voči tzv. vytlačeným ľuďom, ktorí sú bití a ktorých „odložili“ (odstavili od možnosti vlastného rozvoja). Je to jedno z rituálnych zaklínadiel, ktoré vláda neustále mrmle (spolu s tým, čo jej prikázuje z Moskvy), a ktoré musí ľud mrmlať spoločne, ak chce mať aspoň relatívny pokoj. Možno sa potom čudovať, že toto slovo vyvoláva u miestneho obyvateľstva nedôveru, skepsu, posmech a odpor? Havel však upozorňuje, že tu nejde o odpor k mieru ako takému, ale k pyramíde lží, ktorej je toto slovo súčasťou.

Zvrátený význam antiimperialistického pacifizmu

V tretej podkapitole svojej úvahy sa Havel pýta: Proti komu je oficiálny „mierový boj“ v Československu? Sám odpovedá, že samozrejme proti západným imperialistom a ich zbraniam. V komunistickom Československu slovo *mier* neznamena nič iné ako *bezvýhradné prijatie politiky sovietskeho bloku a jasné odmietnutie Západu*. „Západní imperialisti“ totiž nie sú v našom neoludáckom jazyku³ označovaní za svetonázorom posadnutých jednotlivcov, ale za viac-menej demokraticky zvolené západné vlády a viac-menej demokratický politický systém. Vzápätí Havel dodáva ďalšiu podozrivú okolnosť: komunistické médiá sa už desaťročia systematicky snažia vo svojom zahraničnom spravodajstve vytvárať dojem, že na Západe sa len bojuje za mier – samozrejme, v lokálnom zmysle. Preto sa mierové hnutie prezentuje ako výraz toho, že obyvatelia Západu sa tešia na komunizmus sovietskeho typu. Čo si môže normálny občan myslieť v takejto situácii? A Havel úprimne odpovedá, že západní bojovníci za mier by mali čoskoro mať možnosť zažiť náš komunizmus, ktorý by ich potrestal za ich naivitu a nedôslednosť. Český dramatik Havel totiž predpokladá, že niektorí ľudia na Západe si myslia, že celé západné mierové hnutie je dielom sovietskej špionáže. Iní ho považujú za zbor naivných rojkov, ktorých veľkú horlivosť a nedostatok informovanosti Sovietsi šikovne využívajú. On sám takéto názory nezastáva. Prinajmenšom sa však zdá, že ak by bolo možné zistiť, čo si ľudia vo východnej Európe skutočne myslia, zistilo by sa, že tieto názory majú medzi nimi viac stúpencov ako na samotnom Západe. Vo štvrtej podkapitole Havel tvrdí, že osvietenejší západní bojovníci za mier vyzývajú nielen na odzbrojenie vlastných krajín, ale aj na paralelné odzbrojenie všetkých mocností (teda aj sovietskych) a slobodu prejavu pre všetkých. A namiesto boja proti Pershingom (americkým raketám) očakávajú, že ľudia vo východnej

3 Toto slovné spojenie odkazuje na vojnový Slovenský štát (1939-1945), v ktorom vládla Hlinkova ľudová strana.

Európe budú bojovať proti rôznym typom rakiet SS (sovietskym raketám). Je to, samozrejme, rozumné; nech si každý začne zametať doma. Havel však chce zdôrazniť niečo, na čo sa niekedy zabúda: že akýkoľvek – aj predbežný – nesúhlas s vládnuou politikou v takej citlivej otázke, akou je obrana, je u nás neskonale nebezpečnejší ako na Západe. Navždy sa stanete disidentom.

Môže byť tzv. boj za mier vlastne ideologickým postojom a je mier rodovou (gendrovou) otázkou?

V piatej podkapitole sa Havel zamýšľa nad pomermi v sovietskom bloku, ktoré charakterizuje ako napätie medzi „ich“ všemocnosťou a občanovou bezmocnosťou. Jednoduchý občan vlastne nevie, či má význam nejakú petíciu za mier podpísať, alebo nie, pretože aj jeden aj druhý akt môže byť považovaný za provokáciu. Takýto občan nemá vplyv na ďaleko menšie dôležité veci dejúce sa v jeho krajine alebo jeho okrese a takto vníma aj celosvetové otázky. Takáto rezervovanosť je teda zrozumiteľným dôsledkom spoločenskej atmosféry, v ktorej československému občanovi je dané žiť. V šiestej podkapitole Havel poukazuje na fakt, že osobný vzťah medzi ľuďmi v strednej Európe a členmi západoeurópskych mierových hnutí (oveľa viac ako triviálne podozrenie, že ide o komunistický podnik) pramení z miestnej skepsy a utopizmu. Ľudia sa pýtajú, či západní bojovníci za mier nie sú len väčšími utopistami. Je teda mier len projekt západného utopizmu verzus morálny život v totalitnom štáte? Havel sa ďalej pýta, či sa má trápiť nejakým snom o mierovej, neozbrojenej, demokratickej Európe nezávislých národov, ak ma len zmienka o takom sne môže trápiť do konca života? Nie je lepšie pokúsiť sa žiť takýto mizerný život dôstojne, – aby som sa nemusel hanbiť pred svojimi deťmi –, ako sa angažovať v nejakej platonickej organizácii budúcej Európy? Tu však pripúšťa, že je potrebné povedať, že táto nedôvera sa týka každého utopistu, nielen ľavičiara: dokonca aj militantného antikomunizmu, kde sa opatrnosť riadi posadnutosťou a realitou snov. Havel poukazuje na fakt, že skepsa voči utopizmu ide pochopiteľne ruka v ruku so skepsou voči rôznym typom a prejavom ideológie. Sám je napriek svojej životnej skúsenosti veľmi prekvapený, ako hlboko sú mnohí západoeurópski občania nakazení ideológiou, a to oveľa viac ako tzv. Východoeurópania žijúci v predideologickom svete a jeho prostredníctvom. Ide o večné a únavné skúmanie tzv. Západoeurópanov, či ten alebo onen postoj, názor alebo človek je napravo od stredu alebo naľavo od stredu a podobne. Akoby tento postoj bol viac ako obsah samotného názoru, akoby to bol šuplík, do ktorého treba človeka strčiť. Havel však chápe, že vo svete otvorených (slobodných) politických názorov sa tomu asi nedá úplne odolať. V prostredí, kde *ideológia úplne vykastovala pravdu*, sa však tento postoj zdá byť pomýlený, malicherný a ďaleko od toho, čím v skutočnosti je. Havel dodáva, že to môže byť globálny alebo zjednodušený výklad, ale zdá sa mu, že každý, kto to s budúcnosťou Európy a sveta myslí naozaj vážne, by mal – vo vlastnom záujme a pre svoju všeobecnú osvetu – poznať rôzne aspekty tejto skepsy, ktorá vychádza z faktu, že ľudia v srdci Európy musia projektovať „svetlé zajtrajšky“. Málokto by bol asi šťastnejší ako Poliak, Čechoslovák alebo Maďar, keby sa Európa čoskoro stala slobodným spoločenstvom nezávislých krajín, v ktorom by žiadna veľmoc nemala armády a rakety. A zároveň je málokto taký skeptický voči nádeji, že by bolo možné dosiahnuť tento cieľ apelovaním na niekoho dobrú vôľu, aby niekto s takýmto apelom dobrovoľne súhlasil. Málokto na rozdiel od nás mal možnosť presvedčiť sa na vlastné oči o účele prítomnosti veľmocenských armád a rakiet v niektorých európskych krajinách: oveľa viac než na obranu pred zamýšľaným nepriateľom sú tam tieto zbrane umiestnené na stráženie dobytého územia. V siedmej podkapitole Havel interpretuje anekdotu: V osemdesiatych rokoch prišli do komunistickej Prahy dve krásne talianske dievčatá s manifestom žien, v ktorom

požadovali takisto dobré veci – dodržiavanie ľudských práv, odzbrojenie, demilitarizované vzdelávanie detí, úctu k človeku. Zbierali podpisy žien z oboch polovic rozdelenej Európy. Náš dramatik bol ohromený: tieto aktivistky sa mohli pokojne plaviť na jachtách nejakých bohatých manželov (určite by ich našli) – namiesto toho sa hnali naprieč Európou, aby urobili svet lepším. Bolo mu ich ľúto, pretože takmer žiadna z pražských disidentiek sa nechcela podpísať (samozrejme, ani sa nesnažili osloviť nedisidentky). Možno to bolo preto, že pražskí disidenti nesúhlasili s obsahom tohto manifestu. Bez vzájomného dohovoru však tieto disidentky mali spoločne iný dôvod: zdalo sa im smiešne, že by mali podpísať niečo „ako ženy“. Páni, ktorí nemuseli podpisovať, venovali podujatiu týchto dievčat galantnú pozornosť s tichým úsmevom. Ženy mali skôr energickú nechť ku všetkému, pričom sa im najviac nepáčilo, že neboli zbavené možnosti voľby podpísať, alebo nepodpísať, a že necítili potrebu galantnosti (Havel dodáva, že ich petíciu nakoniec podpísalo asi päť osôb/žien). Havel pokračuje myšlienkou, že sa v Československu udomácnili „mierové“ vládne tézy s neustálymi zmienkami o ženách a deťoch do televíznych prejavov *s falošným sentimentom*. Prenasledovaní disidenti však vedeli aj o *smutnom postavení žien v komunistickej krajine*. Zároveň im však akosi vadil tento mierny náznak feminizmu, čo sa dalo vyložiť z toho, že protivojnový manifest západoeurópskych aktivistiek mal byť striktné ženský. *V komunistickej krajine sú nadšené emócie a racionalistický utopizmus dve strany tej istej mince*. Podľa Havla sa ľudia na Západe z rôznych dôvodov boja vojny viac ako tí, ktorí žijú v komunizme. Zároveň sú oveľa slobodnejší, žijú slobodnejšie a ich odpor voči zbrojeniu nemá príliš vážne následky. To všetko dohromady spôsobuje, že tamojší bojovníci za mier sú niekedy – aspoň pri pohľade z komunistickej krajiny – až príliš vážni, dokonca mierne patetickí (ďalšia vec, poznamenáva Havel, ktorú si tu v komunizme možno neuvedomujeme, je skutočnosť, že západný mierový boj aktivistu je možno aj niečím iným ako len vznesením týchto a iných požiadaviek na odzbrojenie: teda príležitosťou na vytvorenie nekonformných a neskorumpovaných spoločenských štruktúr, na život v humánnejšom spoločenstve, na sebarealizáciu v rámci stereotypov konzumnej spoločnosti a na prejavenie odporu voči nim). Havel poznamenáva, že nedôvera v odhodlanie a akýkoľvek záväzok, ktorý sa nedokáže jedno od druhého dištancovať, má pravdepodobne tiež vplyv na zdržanlivosť, ktorú sám analyzuje. Tým, že sa trochu viac venujeme nášmu záujmu o osud sveta, môžeme mať silnejšiu potrebu vlastnej hanby, znesvätenia oltára, o ktorom tak dobre píše Bachtin. A práve preto musíme byť trochu zdržanlivejší, akoby to od nás niekto chcel, k rôznym prejavom príliš vážneho (a zároveň – čo s tým súvisí – v každom prípade plateného) odhodlania, s ktorým k nám prichádzajú niektorí západní bojovníci za mier. Bolo by absurdné vnucovať im náš čierny humor a večnú skepsu, alebo dokonca vyžadovať od nich, aby sa podrobili našim vážnym skúškam a zároveň ich ironizovali na našej ceste. Absurdné by však bolo aj to, keby od nás požadovali svoj vlastný druh rozhodnosti. *Porozumieť neznamená prispôbiť sa jednému druhému, ale pochopiť identitu druhých*.

Falošný mier v dejinách Československa (Mníchov 1938)

V ôsmej podkapitole Havel poznamenáva, že samozrejme existujú aj iné dôvody na zdržanlivosť. Napríklad takýto: Česi a Slováci príliš dobre vedeli o svojom vlastnom osude (keďže sa z neho doteraz nespamätali), teda o dôsledku, kam až môže viesť politika appeasementu. Historici budú možno ešte roky diskutovať o tom, či by svet musel prežiť druhú svetovú vojnu s miliónmi mŕtvych, keby sa západná demokracia dokázala včas a energicky postaviť Hitlerovi. Havel si kladie otázku, či je prekvapujúce, že v tejto krajine, ktorej novodobý úpadok sa začal Mníchovom (1938),

sú ľudia mimoriadne citliví na všetko, čo im na diaľku pripomína predvojnovú kapituláciu pred zlom. Nevieime, koľko odvahy by sa v tejto marginálnej situácii našlo v našej krajine. Vieme však, že jedna myšlienka je tu už veľmi pevne zakotvená vo všeobecnom povedomí: *že neschopnosť využiť život v krajných prípadoch na záchranu jeho zmyslu a ľudského rozmeru vedie nielen k strate jeho zmyslu, ale nevyhnutne aj k strate života – a to nielen jedného, ale tisícov a miliónov*. Samozrejme, pokračuje Havel, vo svete jadrových zbraní je veľa rôznych možností, ako preukazovať ľudskosť. Ale základná skúsenosť, *že nie je možné ticho tolerovať násilie v nádeji, že sa samo zastaví, je stále platná* (myslieť si opak by okrem iného znamenalo definitívne kapitulovať pred nehumánnosťou technológie). Nevieime si predstaviť – ak by takýto postoj nejakým zázrakom vojnu nepriblížil, ale jej skutočne zabránil – aký svet, aká ľudskosť, aký život a aký „mier“ by nám otvoril dvere. *Niečo iné je však všeobecný morálny imperatív a konkrétny politický spôsob, ako sa ním riadiť*. Myslíme si, že existujú účinnejšie a zmysluplnejšie spôsoby, ako čeliť násiliu alebo jeho hrozbe, než ju slepo napodobňovať (t. j. na každú nepriateľskú strelu okamžite zaútočiť inou). Preto len jeden príklad na ilustráciu: akú dôveru či dokonca obdiv k západnému mierovému hnutiu môže mať bežný, ale citlivý občan východnej Európy, ktorý si všimol, že toto hnutie na žiadnom zo svojich kongresov a na žiadnej zo svojich státisícových demonštrácií intenzívne neprotestovalo proti tomu, že veľký európsky štát sa vrhol na územie svojho menšieho neutrálneho suseda a odvtedy viedol na jeho území krvavú vojnu, v ktorej zahynulo milión ľudí a tri milióny utečencov (Havel tu pripomína v roku 1985 aktuálnu sovietsku inváziu do Afganistanu)? Naozaj: čo si myslieť o hnutí za mier a európsku dôstojnosť, ktoré vôbec nepozná nijakú vojnu, ktorú dnes európske štáty vedú? Argument, že rozpadnutá krajina a jej obrancovia sa tešia sympatiám západoeurópskeho establišmentu, a preto si nezaslúžia podporu ľavice, môže vyvolať len nerozumný ideologický cieľ: úplné znechutenie a pocit bezhraničného zúfalstva.

Dôvody pre sympatie k západnému pacifizmu. Vnútorň a verejný mier ako dielo slobodných ľudí a štátu, ktorý si ctí ľudské práva svojich občanov

V predposlednej deviatej kapitole Havel konštatuje, že pokojné zdržiavanie sa podpisovania petícií za mier ľudí a najmä disidentov z rôznych východoeurópskych krajín má rôzne príčiny. V ich vyjadreniach však možno vystopovať „najmenší spoločný menovateľ“, teda niektoré základné predstavy o mieri a mierovom hnutí, na ktorých by sa pravdepodobne všetci mohli zhodnúť:

1. Možno predovšetkým – napriek všetkej zdržanlivosti – je tu *elementárna sympatia k morálnej etike* tých, ktorí sa uprostred vyspelej konzumnej spoločnosti zaujímajú o osud sveta *pre spoločný záujem o vlastné dobro*. Havel sa pýta, či napriek iným podmienkam robíme to isté pre nás? Z tohto „racionálneho prvého“ dôvodu musia mať tunajší disidenti zásadnú slabosť pre západné mierové hnutie.

2. Po druhé, odsúdenie vojen je však už zjavne polemické: *príčinou nebezpečenstva vojny nie sú zbrane ako také, ale politická realita* (vrátane politiky politického establišmentu) rozdelenej Európy a rozdeleného sveta, ktoré priamo umožňujú alebo diktujú výrobu a inštaláciu týchto zbraní a ktoré môžu nakoniec zahŕňať ich použitie. *Bežný odpor voči tej či onej zbrani nemôže dosiahnuť trvalý a skutočný mier*, pretože takýto odpor ovplyvňuje *len dôsledky, a v žiadnom prípade nie príčiny* vojenských konfliktov. Odpor proti zbraniam – ak je zameraný na všetky, a nie len na tie, okolo ktorých sa dá táboriť – však môže prinajlepšom prinútiť vlády, aby urýchlili rôzne rokovania o odzbrojení. To je pravdepodobne všetko, čo možno od tohto postupu očakávať.

3. *Odzbrojovacie rokovania*, aj keby boli úspešné (v čo podľa doterajších skúseností možno len

ťažko dúfať), by dnešnú krízu *nevyriešili*. Veď to, čo sa doteraz odkladalo dohodou, sa začalo znova bez dohody. Na skutočné riešenie krízy by sa mohli vytvoriť priaznivejšie klimatické podmienky. Klimatické podmienky sú však jedna vec a vôľa riešiť druhú. V podstate by nešlo o nič iné ako o výbušnú fixáciu status quo – len s malým množstvom výbušných technológií.

4. Jedinou zmysluplnou cestou k skutočnému európskemu mieru, nielen k neozbrojenému alebo „nevojenskému“ prímeriu, je teda *radikálna zmena politickej reality, ktorá dnes vytvára krízu*. Takáto cesta by si vyžadovala, aby sa obe strany radikálne rozišli s politikou obrany a upevňovania status quo, s rozdelením Európy na bloky a s politikou moci či veľmocenských záujmov a podriadili všetko svoje úsilie niečomu úplne inému: *ideálu demokratickej Európy ako priateľského spoločenstva slobodných a nezávislých národov*. Mier v Európe dnes neohrozuje perspektíva zmeny, ale *súčasná situácia*.

5. *Bez slobodných, slušných a kompetentných občanov neexistujú slobodné a nezávislé národy*. Bez vnútorného mieru, t. j. medzi občanmi a medzi občanmi a štátom, nie je zaručený vonkajší mier: štát, ktorý ignoruje vôľu a práva iných občanov, nezaručuje, že bude rešpektovať vôľu a práva iných ľudí, národov a štátov. Štát, ktorý odopiera svojim občanom právo na kontrolu verejnej moci, nemôže byť kontrolovaný ani v medzinárodných vzťahoch. Štát, ktorý upiera svojim občanom ich základné ľudské práva, sa stáva nebezpečným pre svojich susedov. Rozmar nevyhnutne prerastá aj do rozmarov v zahraničných vzťahoch; potláčanie verejnej mienky, zrušenie verejných zmlúv o moci a ich verejný výkon umožňujú moci akékoľvek zbrojenie; zmanipulované obyvateľstvo sa dá zneužiť na akékoľvek vojenské dobrodružstvo; nedôveryhodnosť akosi vyvoláva oprávnené obavy o dôveryhodnosť vo všetkom. Štát, ktorý nemá zábrany klamať svoje obyvateľstvo, nemá zábrany klamať iné štáty. Z toho všetkého vyplýva, že *dodržiavanie ľudských práv je nevyhnutnou podmienkou skutočného mieru a jeho jedinou skutočnou zárukou*. Potláčanie prirodzených práv občanov a národov mier nezaručuje, ale ohrozuje. *Trvalý mier a odzbrojenie môžu byť len dielom slobodných ľudí*. Pre nás vo východnom bloku je nepochopiteľné, ako môže dnes niekto veriť v možnosť odzbrojenia, ktoré sa môže vyhnúť človeku alebo bolo dokonca vykúpené jeho zotročením. Zdá sa, že je to tá najbláznivejšia utópia, porovnateľná snáď len s nádejou, že všetky zbrane na dnešnom svete budú zošrotované alebo premenené na hudobné nástroje. Podobne aj západní mieroví aktivisti, ktorí si doma užívajú nevídané slobody a oponujú nášmu volaniu po ľudských právach tvrdením, že to len komplikuje situáciu a bráni porozumeniu, sa zdajú byť za hranicou zdravého rozumu.

Uplatňovanie skutočného pacifizmu v praxi. Proroctvá z čias komunizmu.

V poslednej desiatej kapitole sa Havel pokúša vysledovať praktické možnosti svojich názorov. Tvrdí, že ak sa naši stredoeurópski disidenti pýtajú, ako premietnuť našu všeobecnú („filozofickú“) koncepciu do reality politického diania, potom prichádzajú príslušné problémy. Naši poľskí a maďarskí priatelia považujú za prvý, dokonca hlavný krok k premene status quo v Európe, a teda za reálne tempo čoho?, vytvorenie na našich územiach akejsi *zóny neutrálnych štátov*, ktorá nahradí dnešnú ostrú hranicu dvoch blokov. Havel to považuje za nereálne a sebecké. Iní si myslia, že oba bloky stojace proti sebe by sa mali *rozpustiť*, čo by malo byť spojené so zničením všetkých jadrových zbraní inštalovaných v Európe alebo namierených proti sebe. To znie Havlovi dobre, ale nie je si celkom istý, kto alebo čo by prinútilo Sovietsky zväz, aby takto rozpustil celú čatu svojich európskych satelitov, keďže je jasné, že by sa musel rozlúčiť so svojou politickou nadvládou nad nimi. V roku 1985 sa však ozývali opodstatnené hlasy, že Európa zostane rozdelená, kým bude rozdelené Nemecko. Preto by sa malo žiadať uzavretie mierovej zmluvy s Nemeckom, ktorá by po-

tvrdila vtedajšie európske hranice, ale zároveň otvorila perspektívu postupného konfederatívneho spojenia nemeckých štátov. Rozpustenie vojenských paktov by mohlo byť oveľa reálnejšie po vyriešení nemeckej otázky. Aj tento návrh však zostáva veľmi provokatívny, pretože mnohí sa obávajú zjednoteného Nemecka a jeho dominancie v Európe. Disidentov však rozdeľuje aj otázka ich vzťahu k Spojeným štátom. Na jednej strane spektra je antiamerikanizmus prinajmenšom rovnako silný ako ľavica v západnej Európe a na druhej strane je tzv. reaganovská pozícia: ZSSR je ríša zla a Spojené štáty sú ríšou dobra. Havel osobne si nerobí ilúzie o USA, o americkom establišmente a americkej zahraničnej politike, avšak *úroveň domácich slobôd*, a teda aj medzinárodno-politickej dôveryhodnosti, sa mu zdá byť taká diametrálne odlišná v prípade USA aj ZSSR, že dnešnú situáciu jednoducho nepovažuje za symetrickú v tom zmysle, že obaja giganti sú rovnako nebezpeční, čo je, podľa neho, strašné zjednodušenie. Áno, obaja sú nebezpeční, vzájomne, ale určite nie rovnako nebezpeční. Napokon, disidenti sa obávajú utopických podpisov pod mierovú petíciu o pacifistickej organizácii Európy a tieto aktivity dávajú nejasný pocit márnosti a absurdity takýchto úvah (dokonca zúfalstva a bezvýchodiskovosti). Agenti tajnej štátnej bezpečnosti často náboženským disidentom hovorili, že ich aktivity sú zbytočné a sebazničujúce. Tento krok, *hoci posunutý skôr do morálnej a existenčnej oblasti, je však dôležitý, aby človek nežil sám v klamstvách a veril, že takáto činnosť je vo všeobecnosti na niečo dobrá, niečo vyvoláva a niečo dosahuje. Silne artikulovaná pravda a starosť o ľudstvo v sebe nesie isté kúzlo, že aj slovo dokáže niečo vyžarovať a zanecháva stopu v „skrytom vedomí“ spoločnosti.* Je dôležité vidieť poslanie takéhoto slova v ochrane človeka pred tlakom systému, a nie vo vymýšľaní lepších systémov. A pokiaľ ide o budúcnosť, disident by sa mal viac starať o morálne a politické hodnoty, na ktorých by mala byť spoločnosť založená, namiesto takých špekulácií, ako a do akej miery takéto hodnoty pre ľudí zabezpečuje. Po prečítaní si tejto dnes už skoro 40 ročnej eseje si musíme uvedomiť, že bez Havla a ostatných väzňov svedomia komunistického režimu by dnes nemali stredoeurópske krajiny členstvo v NATO a Európskej únii.⁴ A dodajme, že práve od založenia Európskej únie dotýčná časť Európy nezažila vzájomné vojenské riešenia spoločných problémov. Preto je dôležité pri vyslovovaní mierových požiadaviek zamyslieť sa nad našou vlastnou históriou a dodať pojmu mier skutočný obsah a možnú budúcnosť.

Prof. Inocent M.V. Szaniszló OP

(Pápežská univerzita sv. Tomáša Akvinského „Angelicum“, szaniszlo@pust.it)

4 David Klimeš, Rozhovory, 11. 12. 2019, *Žiadne klimatické peklo nás nečeká. A čo Havel? Byl opravdový liberál, ne jako ti dnešní. S europoslancem Alexandrem Vondrou o boji proti Zeleným, sladkým jablkám, velkým skokom Mariána Čalfy a tiež o Václavu Havlovi* (No climate hell awaits us. What about Havel? He was a true liberal, not like the ones today. With MEP Alexander Vondra on the fight against the Greens, sweet apples, the great leap of Marian Čalfa and also Václav Havel) <https://nazory.aktualne.cz/rozhovory/zadne-klimaticke-peklo-nas-neceka-a-havel-byl-opravdovy-libe/r~2bb1b81e1acd11ea926e0cc47ab5f122/>.